

Et hidtil utrykt brev til Johannes Bugenhagen (1547)

Af *Martin Schwarz Lausten*

Johannes Bugenhagens breve fra sidste halvdel af året 1547 var naturligt nok fyldt af triste efterretninger og bange anelser om fremtiden efter det katastrofale nederlag for de evangeliske fyrster i den schmalkaldiske krig[1]. I et af sine talrige breve til Christian III af Danmark, dateret den 13. november 1547, henviser Bugenhagen i denne sammenhæng til et par vedlagte breve, af hvilke kongen kan erfare »Was Keiserliche Majestat ausgesprochen hat im Reichstage von der Religion«[2]. På et eller andet tidspunkt er disse bilag kommet bort fra Bugenhagens brev til kongen, Andreas Schumacher formodede således, at de var gået tabt[3], men det er nu lykkedes af finde et af disse bilag, og det skal aftrykkes her, da det viser sig at være et hidtil ukendt brev (original) til Johannes Bugenhagen, dateret Augsburg den 24. Oktober 1547. Som afsender står navnet »Stargarde(nsis)«[4].

Baggrunden for det her aftrykte brev er de møder, som holdtes

[1] Dr. Johannes Bugenhagens Briefwechsel, Hrsg. Otto Vogt. Mit einem Vorwort und Nachträgen von Eike Wolgast unter Mitarbeit von Hans Volz, Hildesheim 1966, p. 394–414.

[2] Vogt og Wolgast, anf. skr. p. 412. Disse efterretninger har rystet Bugenhagen så voldsomt, at han anmoder kongen om sammen med ham at anråbe Gud om bistand ved hjælp af den bøn, Bugenhagen derefter skriver i brevet.

[3] »Da diese Briefe sich nicht mehr bey dem Original befinden, so müssen selbige durch die Zeit verloren gegangen seyn«, Gelehrter Männer Briefe an die Könige in Dänemark.. »von Andreas Schumacher, I (Kopenhagen und Leipzig 1758), p. 103.

[4] Da brevets højre kant er ødelagt, mangler en del bogstaver i nogle linjer. Dette gælder også de sidste bogstaver i underskriften. Bevaret er kun *Stargarde*. Formodentlig har der stået Stargardensis. Da Otto Vogt bl.a. anvendte Schumachers værk til sin »Dr. Johannes Bugenhagens Briefwechsel«, Stettin 1888, er det forståeligt, at brevet ikke findes hos ham. Det savnes ligeledes i de forskellige supplementer til Vogts værk, som gennem årene er udkommet og anført i Eike Wolgasts udgave af Vogts arbejde (jfr. ovenfor note 1). De *utrykte* breve til og fra Bugenhagen, som nævnes i denne andenudgave p. 713 ff, er siden offentliggjort af Eike Wolgast i »Archiv für Reformationsgeschichte«, Jahrgang 58, 1967, p. 73–89. Jfr. desuden de af mig offentliggjorte Bugenhagen-breve fra 1545 og 1556 i Kirkehist. Saml. 7. række, VI (1968), p. 525 f. og i Hansische Geschichtsblätter 86. Jahrgang, 1968, p. 80 f.

på Augsburgers rigsdagen i september-oktober 1547 mellem kejser Karl V og kurfyrsterne, fyrsterne og stæderne angående ordningen af de tyske landes religiøse forhold. Som krigens sejrherre og opbragt over, at paven havde flyttet Tridentinerkonciliet til Bologna, var kejseren fast besluttet på selv at ordne dette spørgsmål. Kort tid inden konciliet afrejste, havde man nået at færdigbehandle dekretet om retfærdiggørelseslæren [5]. Forbitrelsen mod konciliet var stor blandt de evangeliske. Allerede i foråret 1547 holdt Melanchthon forelæsninger imod den her fremsatte retfærdiggørelseslære og arbejdede på et skrift i samme anledning [6], og allerede et år tidligere havde han fremsat et angreb mod konciliet gennem sit skrift »Caussae, quare et amplexae sint et retinendam ducant doctrinam quam profitentur ecclesiae, quae confessionem Augustanam sequuntur. De evangeliske ønskede af hjertet et koncil, sluttede han dette skrift, med det tridentinske kunne de på ingen måde anerkende. Det bestod kun af »modstandere«, og de havde tilstrækkeligt vist, at de ikke tænkte på nogen kirkeforbedring [7]. På rigsdagen i Augsburg gik kejserens krav ud på, at man m.h.t. en *endelig* ordning af de kirkelige forhold afventede konciliets resultater, og at man indtil da indførte en interimtsordning. Dette var naturligvis særdeles ugunstigt for de evangeliske. At en kejserlig interimtsordning især ville ramme deres kirke, stod dem ganske klart, og af konciliet kunne de kun vente værre resultater i så henseende. En del af fyrsterne gjorde derfor indvendinger, men navnlig byernes repræsentanter protesterede stærkt (den 15/10 1547) og bad bl.a. kejseren afstå fra en fortsættelse af konciliet. Tre dage efter fulgte kejserens svar, en tilbagevisning af alle indsigelserne, han forlangte, at alle underkastede sig det almindelige koncil – det tridentinske – og iøvrigt afventede de kommende resultater. Byernes repræsentanter forsøgte atter en del indvendinger, men måtte føje sig [8]. De videre forhandlinger skal vi ikke komme ind

[5] Hubert Jedin: Geschichte des Konzils von Trient, Bd. II, Freiburg 1957, p. 260 f.

[6] C. Schmidt: Philipp Melanchthon, i: Leben und ausgewählte Schriften d. Väter u. Begründer d. luth. Kirche, III, Elberfeld 1861, p. 478 f.

[7] Jedin, anf. skr. p. 176 f. C. Schmidt, anf. skr. p. 458. Den tyske udgave, »Ursach, warum die Stende, so der Augspurgischen Confession anhangen.« trykt i Melanchthons Werke in Auswahl, hrsg. von R. Stupperich, I, Gütersloh 1951, p. 411–448.

[8] Fr. Roth: Augsburgs Reformationsgeschichte, Bd. IV, München 1911, p. 81–90. 102–106. Karl Brandi: Kaiser Karl V, München 1937, p. 495.

på her. Som bekendt resulterede kejserens vilje i udarbejdelsen af »Buch Interim«, som blev rigslov den 30/6 1548.

I det her aftrykte brev til Bugenhagen omtales med bifald først et skrift af Melanchthon angående Tridentinerkonciliet, og hermed menes sandsynligvis det netop omtalte »Caussae, quare...«, og dernæst beretter afsenderen om kejserens krav. Det svar fra kejseren, der omtales, er formodentlig hans resolution af 18/10 1547, og dette har vel været refereret på det i brevet omtalte vedlagte »charta«, som nu ikke mere findes ved brevet. Afsenderen af brevet er tydeligt nok rystet over dette resultat af mødet med kejseren, og han frygter – med rette – hvad fremtiden vil bringe for Guds kirke, den evangeliske.

Det er ikke lykkedes at bestemme forfatteren til dette brev. Ordet Stargardensis er sandsynligvis enten et tilnavn eller et pseudonym. Af indholdet synes at fremgå, at han var blandt de evangeliske forhandlere i Augsburg, og hans bemærkninger om kejserens krav kunne nok nødvendiggøre en vis forsigtighed, ikke mindst på baggrund af den netop overståede krig[9].

Stargardensis til Johannes Bugenhagen[10].

S. Pagellæ opinionis obseruandissimi præceptoris nostris D.Ph.Mel. de continuatione Synodj Tridentinæ maxime quidem nostris qui pie de veræ Relligionis doctrina sentiunt, probantur. Quantum vero illæ ipsæ negotium promouerint charta adiuncta satis manifesto declarat.

[9] Man kunne tænke sig den mulighed, at afsenderen var eller havde været studerende i Wittenberg. I immatrikulationslisterne fra årene efter 1530 findes fem studenter med tilføjelsen Stargardensis eller Stargardiensis, efter den pommerke by Stargard. Blandt disse var den senere så betydelige Jakob Runge, som indskrev sig »Jacobus Rung Starregardiensis Pomeranus«, C. E. Foerstemann: *Album Academiae Vitebergensis*, I, Lipsiæ 1841, p. 221. En sammenligning, vi har foretaget mellem dette brev og en ægte håndskriftprøve af Runge viser ganske vist en del ligheder, men ikke tilstrækkelige. Iøvrigt skal Jakob Runge allerede i september 1547 have tiltrådt sit professorembede i Greifswald, Klaus Harms: *Jakob Runge*, Ulm 1961, p. 27. Brevets segl, i grønt lak, giver p.g.r. af det utydelige aftryk ingen positive oplysninger.

[10] Rigsarkivet, København, sign.: T.K.U.A. Alm. Del 3, Diverse Sager vedr. hele Tiden til 1770, nr. 58 »Breve fra udenlandske Universiteter og lærde Mænd«, pakken M-R, Orig. I segl.

I parantes er her sat de bogstaver, som mangler, fordi brevets højre kant er ødelagt.

En kritisk gennemlæsning af transskriptionen er venligst foretaget af stud.mag. N. J. Green Pedersen.

Nam ubi nos Caesaris responsioni inserendum censeremus, ut articuli iamnum Tridenti definiti a professoribus nostræ Religionis discutiendi reassumerentur, bone Deus quantos cumulus Sophisticarum ineptiarum pars aduer(saria) intexere cupiebat. Ita ut tandem respons(so) dato contenti esse coacti simus, quid itaque futurum sit res ipsa loquitur. Proinde necesse est, ut omnes pij sua vota arden(ti) coniungant et precentur aeternum patr(em) servatoris nostri Iesu Christi, ne sinat Sathanam Ecclesi(am) suam dissipare, et ne priuet nos vera luce Euan-gelij propter gloriam sanctissimi nominis sui. Amen.

His paucis bene valeat dignitas vestra.

Raptim ex Augusta 24. Octobris Anno 47.

D.V.

addictiss.

Stargarde(nsis).

Udskrift:

*Venerabili viro doctrina & pietate excellenti Domino
Ioanni Bugenhagio Pomerano Sacræ Theologiæ Doctori,
et Pastori apud Vitæbergenses, Domino et Patrono suo
colendo.*

Cito.

Cito.